

ЈЕДНА ЗНАЧАЈНА КОДИФИКАЦИЈА

1. Међу датуме, којима означавамо важне етапе у изградњи правног система социјалистичке Југославије, ваља уврстити и 30. март 1978. године. Тога дана Скупштина СФРЈ усвојила је закон о облигационим односима (Службени лист СФРЈ бр. 29. од 26. маја 1978. г.) одређујући да он ступи на снагу 1. октобра 1978. године.

2. Облигационоправни односи у ширем смислу па, у том оквиру и материја промета робе и услуга били су, током дугих тридесет и више година у социјалистичкој Југославији регулисани, углавном правилима из два различита извора. Грађанскоправни облигациони односи расправљани су већином применом „стarih правних правила“ на основу закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације и под условима постављеним у томе закону, док су ти односи у области привредног права, били претежно регулисани применом правила садржаним у Општим узансама за промет робом од 1954. године. Иако се не може рећи да је у таквим условима постојао у потпуности различит, двојни режим правног регулисања, у суштини једнаких правних односа, јер су правила садржана у Општим узансама, с обзиром на њихов карактер, у доброј мери примењивана и у материји облигационих односа грађанског права, ипак било је не малих разлика. Оне су, уз то, биле потенциране и чињеницом да су грађанскоправне спорове те врсте судили редовни судови док су спорови у области привредног права, били у надлежности привредних судова. Наравно, осим ових извора, у обе области, посебно у оној првој, судови су, у случајевима када међу старим правним правилима садржаним у бившим грађанским законима, нису могли да пронађу оно, које би одговарало потребама живота у измењеним условима, често посезали и за упоредноправним решењима а не ретко су и сами формулисали одговарајућа правила. На сложеном и одговорном послу судовања у поменутих условима, судови су, посебно врховни судови, дали непроцењив допринос изградњи правног поретка у новој Југославији. Али, упркос највишој оцени, коју заслужују судови у нашој земљи за успех, који су остварили у својој стваралачкој активности, постојеће стање извора права у овој значајној области живота није било лишено слабости. Правна правила са разних правних подручја била су, чак и када је реч о неким веома значајним односима, често различита међу собом

па и противречна. Начин њиховог коришћења па и пракса, које се неки судови никада нису ослободили до краја — да се, на подручју једног суда примењују само, или бар претежно, правила садржана у бившем грађанском законнику, који је на томе подручју био на снази пре рата као и немогућност да у таквим условима дође до, иоле дужег, устаљивања судске праксе, имали су за последицу да о многим питањима постоји неизвесност па тако и одсуство потребне мере правне сигурности. Било је наравно у таквим условима регулисања облигационоправних односа и других тешкоћа и он су познате.

3. Када се доношење закона о облигационим односима посматра из овог угла, тешко да се може претерати у истицању значаја појаве те кодификације. Она несумњиво представља, у извесном смислу, историјску прекретницу у области регулисања облигационоправних односа. Разуме се, то не значи да ће по доношењу закона у пракси све ићи лако. Као што је познато, чак и када један закон потпуно и детаљно регулише сва питања из области која се њиме уређује, неопходно је да судови, заједно са правном науком, систематски и стално одређују прави смисао његових општих правила, проширујући или сужавајући њихов домашај тако да она одговарају потребама живота које се стално мењају. Без те активности судова и правне науке ниједан закон не може ваљано извршити мисију која му је поверена, па ни овај. Међутим, потреба овакве активности судова и правне науке и после појаве закона, не умањује значај чињенице да су његовим доношењем судови и сви други, којима је он намењен, добили сигуран ослонац за одређивање понашања субјеката облигационоправних односа, посебно у области промета робе и услуга.

4. Рад на овом закону започет је још 1960. године када је проф. М. Константиновићу званично поверена дужност да изради један пројект у коме би, у форми законског преднацрта, изложио своја схватања о томе како би требало кодификовати облигационо право у нашој земљи. Било је предвиђено да тај текст послужи као основа, најпре за ширу дискусију у правничкој јавности а затим и за даљи рад одговарајућих комисија на закону. Резултат који је проф. М. Константиновић остварио испуњавајући поверену дужност, објављен је под насловом: „Облигације и уговори — Скица за законик о облигацијама и уговорима” — у издању Центра за документацију и публикације Правног факултета у Београду 1969. године. Ово дело, које је проф. Константиновић назвао „Скицом” из разлога скромности, представља заокружен предлог закона којим се регулишу облигационоправни односи. О овом изванредном делу, које је доживело и друго издање вршећи снажан утицај у круговима правника и то, не само оних који се баве облигационим правом, делу чија актуелност остаје и после доношења закона, речено је већ све. Због тога овом приликом истичемо једино да је Скица представљала онај последњи камен у великој згради сазданој од истраживачких и педагошких достигнућа проф. М. Константиновића током дугих деценија његовог плодног и корисног рада, који је послужио као један од повода

да му се, у години публикавања Скице, додели Седмојулска награда СР Србије.

5. Одлуком Поткомисије за израду дела Цивилног кодекса о облигационоправним односима, коју је формирала Комисија Савезне скупштине за цивилни кодекс 1969. године, Скица је узета за основу рада на закону. После Уставних амандмана и доношења Устава од 1974. када је дошло до промена у законодавној надлежности федерације, рад на изради закона о облигационим односима настављен је у Поткомисији, коју је формирала Комисија Скупштина СФРЈ за припрему закона из области удруженог рада. Поткомисија је израдила нацрт закона о облигацијама и уговорима, који је усвојило Савезно веће Скупштине СФРЈ, октобра 1976. године. После јавне дискусије и прибављања мишљења одговарајућих државних органа, комора, универзитета и других научних установа, стручних удружења и других о томе нацрту, Поткомисија је припремила предлог закона о облигационим односима децембра 1977. године. Тај предлог је усвојен на седници Скупштине СФРЈ 30. марта исте те године.

I

6. На један општи начин садржина закона о облигацијама одређена је правилом Устава СФРЈ из чл. 281. ст. 1. т. 4. према коме Федерација преко савезних органа уређује основе облигационих односа (општи део облигација) као и уговорне и друге облигационе односе у области промета робе и услуга. Регулисање свих других облигационих односа ван овог домена препуштено је, према прихваћеном тумачењу те уставне одредбе, републичким и покрајинским законима. То важи нпр. за област промета земљишта и зграда, за уговоре: о поклону, послузи и доживотном издржавању као и за неке случајеве одговорности за проузроковану штету — од животиња, од рушења зграда, од просипања или бацања из просторија и др. За регулисање ових као и других облигационих односа, који се уређују републичким одн. покрајинским законима, неће се примењивати правила садржана у општем делу овог закона, кад је реч о питањима која су, с обзиром на посебну природу одређених облигационих односа, друкчије уређена тим законима (чл. 24.). С друге стране, на облигационе односе, који се уређују другим савезним законима, нпр. из области друмског, железничког, ваздушног и поморског превоза и др. примењују се одредбе овог закона за регулисање оних односа, који нису уређени тим другим законима (чл. 23.).

7. Овако одређена садржина закона, поменутом уставном одредбом, била је један од ослонаца редакторима закона да се одреде, у принципу, за јединствено регулисање свих облигационих односа у области промета робе и услуга без обзира на статус појединих учесника у томе промету. То одређење је изражено у чл. 2. у коме је наглашено да су учесници облигационоправних односа основне и друге организације удруженог рада и друга друштвена правна лица, појединци и грађанска правна лица. Прихватање концепције јединствених правила, како

за облигационе односе грађанског права тако, и за оне у привредном праву, последица је такође и става наше правне науке о томе питању. Међутим, треба рећи да је та концепција прихваћена у овом закону, пре свега, као израз потребе да се, у условима социјалистичких друштвеноекономских односа у нашој земљи као и условима социјалистичке робне производње и слободне размене производа и услуга на јединственом југословнском тржишту, сви учесници у томе промету, у принципу, понашају на једнак начин.

8. Јединственим регулисањем понашања различитих учесника у области промета робе и услуга, како је истакнуто, нису наравно избрисане разлике које иначе постоје међу њима. Због тога се у закону истичу посебне обавезе, овлашћења и одговорности које, у области тога промета имају друштвена правна лица и пре свега основне и друге организације удруженог рада у нашем друштву, сагласно Уставу и закону о удруженом раду. Полазећи управо од таквог њиховог положаја и улоге, у закону се постављају извесна посебна правила — у ствари начела — на којима почивају облигациони односи кад су стране у њима ови субјекти. Тако се у закону најпре истиче да друштвена правна лица учествују у облигационим односима, у остваривању права располагања друштвеним средствима којима управљају радници у основним и другим организацијама удруженог рада одн. радни људи у другим друштвеним правним лицима. Због тога, друштвена правна лица могу да остварују право располагања друштвеним средствима у облигационим односима једино сагласно одлукама које доносе радници у тим организацијама у складу са статутом, другим самоуправним актима и законом. Даље се у закону поставља обавеза за друштвена правна лица да, у заснивању облигационих односа поступају у складу са својим плановима и да обезбеђују извршавање материјалних обавеза, које су преузели самоуправним споразумима и основама планова самоуправних организација и заједница као и договорима о основама планова друштвенополитичких заједница. Од посебног је значаја међу тим основним начелима на којима почивају облигациони односи кад су субјекти у њима друштвеноправна лица, да су ова лица у заснивању облигационих односа дужна да се друштвено и економски целисходно користе друштвеним средствима којима располажу и да очувају њихову несмањену вредност као и да обезбеђују унапређивање и проширивање материјалне основе удруженог рада као и остваривање других својих циљева и задатака и посебно, да обезбеђују друштвену својину. Једним од ових општих правила одређено је да су друштвеноправна лица, кад заснивају облигационе односе ради извршавања самоуправног споразума, који су међусобно закључили, дужни да поступају у складу са њим. Уз то, заснивајући те односе, друштвеноправна лица су дужна да воде рачуна о самоуправним споразумима и друштвеним договорима, које су закључили са другима као и о својој одговорности за извршавање обавеза преузетих тим самоуправним споразумима и друштвеним договорима. Најзад, у оквиру ових основних правила, закон поставља и оно које се тиче сарадње ових субјеката у облигационим односима. У њему се предвиђа да, у заснивању

облигационих односа и остваривању права и обавеза из тих односа, друштвена правна лица остварују сарадњу у односима међусобне повезаности и зависности, узајамне одговорности као и солидарности радника у удруженом раду, заснованим на самоуправљању и друштвеној својини средстава за производњу и других средстава рада. При томе, у међусобним односима сарадње, друштвена правна лица су дужна да воде рачуна о циљевима трајније сарадње и остваривању других заједничких интереса као и да на други начин стварају услове за остваривање права и извршавање обавеза из облигационих односа. На овако одређеним темељима, основне и друге организације удруженог рада, земљорадничке и друге задруге остварују сарадњу у облигационим односима и са земљорадницима и другим радним људима који самостално обављају делатност личним радом.

9. Поред ових општих одредаба које, као основна начела инспирису сва правила облигационог права кад је реч о регулисању облигационих односа између друштвених правних лица, представљајући истовремено и критеријум за тумачење и примену тих правила, закон садржи и извесна општа начела, која су заједничка за све облигационе односе и све учеснике у њима. Нека од тих начела као нпр. равноправност учесника у облигационом односу, начело савесности и поштења, забрана злоупотребе права, начело једнаке вредности давања у двостраном уговору, забрана проузроковања штете, дужност испуњавања обавезе и др. позната су готово свим законодавствима а била су и пре доношења закона, прихваћена у нашој судској пракси. Друга, у већој мери представљају израз наше стварности и сврха им је појачана заштита интереса грађана а такође и заштита друштвених интереса уопште. Тако, у закону налазимо правило према коме, кад заснивају облигационе односе и остварују права и обавезе из тих односа, организације удруженог рада, задруге и радни људи, који самостално обављају делатност личним радом дужни су да, кад обављањем своје делатности непосредно задовољавају потребе грађана, уређују своја права и обавезе и врше их на начин којим се обезбеђује редовно и квалитетно задовољавање потреба грађана и што повољнији услови за задовољавање тих потреба. Исто то важи и за правило према коме су организације удруженог рада и други учесници у промету дужни да, у облигационим односима поступају у складу са начелом јединства југословенског тржишта и утврђеном економском политиком, да не ремете стабилност тржишта и да не наносе штету другим учесницима на тржишту, потрошачима и друштвеној заједници као целини. Најзад, то је и правило којим се прописује да учесници у облигационим односима не могу установљавати права и обавезе којима се за било кога ствара или искоришћава монополски положај на јединственом југословенском тржишту, којим се стичу материјална или друга преимућства која се не заснивају на раду или, којима се стварају неравноправни односи у пословању или се нарушавају друге основе самоуправних друштвено економских односа. Једним од тих општих правила у закону се одређује понашање страна у извршавању обавеза и остваривању права. Полазећи од прихваћених

стандарда у овој области, закон прописује да је сваки учесник у облигационом односу дужан да у извршавању својих обавеза поступа са пажњом, која се захтева у правном промету. При томе, у закону се диференцира та пажња у зависности од врсте облигационог односа — пажња доброг привредника одн. пажња доброг домаћина. Међутим, кад учесник у облигационом односу извршава обавезе из области своје професионалне делатности, од њега се захтева да поступа са повећаном пажњом, према правилна струке и обичајима — пажња доброг стручњака. Заокружујући став о потребном понашању учесника у облигационим односима, закон истиче да је сваки од учесника у томе односу дужан да се, у остваривању свога права уздржи од поступака, којима би се отежавало извршење обавезе друге стране.

10. Усвојена концепција јединствених правила за све облигационе односе без обзира на статус учесника у њима, није представљала сметњу да се у закону на одговарајући начин истакну особености, које проистичу из посебних обавеза, овлашћења и одговорности друштвених правних лица када се јављају као учесници у тим односима, на шта смо указали. Исто тако, усвајање ове концепције није имало за последицу занемаривање извесних специфичности карактеристичних за поједине односе у области промета робе и услуга. То нарочито важи за област уговора у привреди где су у нашој пракси, како пословној тако и судијској, већ чврсто укореењена извесна посебна правила, различита од оних која важе за облигационе уговоре грађанског права. Уважавање тих специфичности остварено је у закону правилом према коме се, законске одредбе, које се односе на уговоре, примењују на све врсте уговора, уколико за уговоре у привреди није друкчије одређено. Тих друкчијих одредаба, које се примењују само на уговоре у привреди има у закону више. Међутим, њима није било могућно обухватити све оно што је израз развијене и сложене пословне праксе у нашој земљи. Отуда ће поједина питања, у вези са специфичностима уговора у привреди, морати да се регулишу и неким посебним прописима. Томе циљу ће такође послужити и коришћење узанси и других пословних обичаја у области уговора у привреди.

11. Осим поменутих начела и општих правила, закон садржи у свом првом делу материју, која се традиционално назива општим делом облигационог права: извори облигација — уговор, проузроковање штете, стицање без основа, пословодство без налога, једнострана изјава воље — дејства облигација према дужнику и према повериоцу, промена субјеката у облигацији, обезбеђење облигација и престанак облигација. Други део закона посвећен је појединим уговорима. Осим класичних именованих уговора облигационог права: продаја, размена, зајам, закуп, уговор о делу, остава, налог, залога и јемство, закон регулише и уговоре као што су: ускладиштење, комисион, трговинско заступање, шпедиција, посредовање, превоз лица и ствари, уговор о лиценци, осигурање, туристички уговори, асигнација, поравнање а такође и неке банкарске послове: новчани депозит, депоновање хартија од вредности, улог на

штедњу, текући рачун, сеф, уговор о кредиту, акредитив и банкарска гаранција.

12. У делу закона у коме се регулишу општа питања уговорног права, налази се неколико одредаба којима је иначе, према традиционалној систематици, место у општем делу грађанског законика. То су одредбе које се тичу мана воље (заблуда, претња и превара) као и оне којима се регулишу питања услова и рока. Ова су правила нашла место у закону с обзиром да су питања, која се њима уређују посебно значајна за уговорно право. Осим тога, према подели законодавне надлежности између Федерације и социјалистичких република и аутономних покрајина по Уставу од 1974. године, Федерација не може да донесе општи грађански законик.

13. Материјал који је послужио за састављање појединих одредаба закона, највећим делом је узет из правног живота наше земље а нарочито из судске праксе у којој је изграђен и проверен не мали број правила из области облигационог права. Као материјал су послужиле и Опште узансе за промет робом из којих је преузет велики број одредаба, управо све оне које су током дугогодишње примене у потпуности одговориле потребама праксе. У закон је унет и изванредан број правила у којима се одступа од досадашњих решења појединих питања. У многим од њих могу се препознати савремена схватања правне науке а такође и напредна решења одређених питања у упоредном праву. Најзад, као инспирација за поједина решења посебно из области уговорног права, редакторима закона су послужила и правила из познатих двеју Хашких конвенција од 1964. године: о Једнообразном закону о закључењу уговора о продаји покретних телесних ствари и Једнообразном закону о продаји покретних телесних ствари.

14. Једна од значајних одлука овог закона на коју ваља посебно указати јесте законодавна техника која је примењена у изради закона а такође и језик и стил његових одредаба. Већ је истакнуто да је овај закон рађен на основу Скице проф. М. Константиновића. Редактори закона, ако нису преузели сва решења и правила садржана у њој, прихватили су технику којом је рађена Скица а настојали су да, тамо где су уносили нова правила, очувају њен језик и стил. Техника нормативног регулисања појединих питања која је, на тај начин, примењена у закону, изазвана је пре свега настојањем да решења, која он садржи, одговарају потребама праксе у релативно дужем периоду времена. Наиме, у условима сталних промена и еволуције тих потреба, посебно потреба привредне праксе, што је последица, како револуционарних промена у свим областима живота социјалистичке и самоуправне Југославије, тако и наглог научног и техничког развоја карактеристичног за време у коме живимо, немогућно је унети у закон „тврда“ правила за све односе ако се не жели да та правила, већ убрзо по доношењу закона, дођу у сукоб са потребама праксе. Због тога је у закону, поред текстова који садрже сасвим прецизна решења, низ одредаба формулисано у облику директива, одн. општих стандарда. На тај начин је судији дат само „општи правац“ остављајући му слободу да, полазећи од промењених

потреба живота, сам и увек изново оцењује, које значење и домашај треба дати тако формулисаној одредби, наравно водећи рачуна о свим елементима случаја о коме расправља.

15. Закон о облигацијама је нешто обимнији (1109. чланова) у поређењу са сличним законодавним актима у другим земљама. На то је утицао, пре свега, обим друштвених односа, које он регулише. Како је већ истакнуто, законом су регулисани облигациони односи у целини тј. како они који настају у области привредноправног, тако и грађанскоправног промета. Осим тога, на обим закона утицала је тежња да његове одредбе буду формулисане на популаран начин и тако буду разумљиве и правницима. Отуда је у њему најчешће избегнуто коришћење стручне терминологије што је постигнуто по цену да се у многим ситуацијама употреби већи број речи за оно за шта би стручњаку била довољна само једна. Али више од тога, на обим закона је утицало и избегавање да се у једном законском члану позива на друге чланове. Познате су тешкоће које прате напоре да се докучи мисао изражена у једном члану ако се у њему позива на неки други члан а, поготово ако се у том другом нађе упућивање на трећи итд. Наравно, то се није могло постићи без извесног понављања а тиме и проширивање текста. Најзад, у закону је највећим делом, очуван језик Скице и њен стил. То значи да сваки став једног законског члана садржи само једну реченицу тако да „мисао тече од почетка до краја без заустављања”. На тај начин је, по цену извесног повећања обима закона, постигнуто да његови текстови буду разумљивији.

16. Изнели смо у овом кратком осврту, неке опште информације о закону о облигационим односима и указали на извесне основне принципе на којима почивају најважнија решења која он садржи. Чини се да у овом првом реаговању на појаву те кодификације и у оквиру само једног написа, није ни могућно обухватити нешто више а поготово не све оно што би заслуживало пажњу. Посебно, није могућно истаћи све новине које доноси овај закон. Па ипак, у жељи да укажемо на нешто и од тога, у наставку ће бити речи о одступањима од досадашњих решења, која закон доноси, само у једној области и то у области застарелости потраживања.

II

17. У области застарелости потраживања, најзначајније новине које доноси закон тичу се рокова застарелости. У закону је, као што је го било и према бив. закону о застарелости потраживања и као што се чини и у упоредном праву, установљен један општи, или редовни, рок застарелости и више ванредних, краћих рокова у којима застаревају поједина потраживања. Ново је што се дужина тог општег рока утврђује на пет година (чл. 371.). У упоредном праву, дужина тог општег рока застарелости веома је различита од једног законодавства до дру-

гог. Тако нпр. у мађарском праву он износи такође пет година, у швајцарском праву десет година, у немачком и аустријском чак тридесет година. Међутим, за новије кодификације карактеристично је скраћивање тог општег рока: у праву ЧСР три године, у праву РСФСР такође три године у погледу застарелости потраживања између грађана а само једну годину када је реч о потраживањима између социјалистичких организација итд. У закону је, како се види, прихваћено решење које одговара модерним тенденцијама и, чини се, да је оно оправдано. Истина, највећи број потраживања, која се срећу у пракси, застаревају у ванредним, краћим роковима а не у том општем, који по закону износи пет година. Ипак, одредба закона, којом се уводи скраћивање општег рока застарелости, у поређењу са ранијим десетогодишњим, није без значаја. Брз ритам живота, који карактерише модерно доба, мноштво разноврсних облигационих односа, који се свакодневно заснивају у условима развијене робноновчане привреде и услед тога појачана потреба за извесношћу и правном сигурношћу, захтевају да се односи међу странама што пре расчисте. У таквим условима је тешко замислити да поверилац може захтевати испуњење, па ма и само неких својих потраживања и после пет и више година. Наравно, исто се тако тешко може замислити да дужници толико дуго морају да чувају признанице и друге доказе о испуњењу, такође макар и само неких од својих многобројних дуговања.

18. Општи рок застарелости од пет година је истовремено и најдужи рок застарелости по закону осим изузетка. Први се односи на потраживање накнаде штете, која је причињена кривичним делом а други на застарелост потраживања, која су утврђена правоснажном одлуком суда или другог надлежног органа одн. судским поравнањем. Трећи изузетак се тиче застарелости неких потраживања, која потичу из уговора о осигурању живота (в. Но. 22.). Кад је штета нанета кривичним делом, оштећеник може да захтева накнаду штете све док не истекне рок у коме застарева гоњење тог кривичног дела (чл. 377. ст. 1.). Тај рок, према правилима нашег кривичног права, може бити дуг и двадесетпет година, колико је одређено за дела за која се може изрећи смртна казна (в. чл. 95. ст. 1. т. 1. КЗ СФРЈ). Други изузетак у погледу дужине рока застарелости, онај који се односи на потраживања утврђена судском одлуком или поравнањем пред судом, у коме је предвиђен рок од десет година (чл. 379. ст. 1.), изгледа да је усвојен у закону на основу схватања по коме се судском одлуком одн. одлуком другог надлежног органа као и судским поравнањем, креира нова облигација за коју треба утврдити нов рок застаревања а он, према томе мишљењу, треба да буде једнак за сва потраживања која су настала на овај начин. Решење из закона је прихватљиво, без обзира на неслагања у науци поводом образложења, која се обично за то даје. Једино се може запитати, да ли је тај рок требало одредити на десет година или само на пет, колико износи општи рок застарелости? Из разумљивих разлога, овај изузетни рок се не примењује кад су у питању повремена потраживања без обзира што би била установљена судском одлуком и за њих важи

опште правило о трогодишњем року застарелости (чл. 379. ст. 2. у вези са чл. 372.).

19. Друга значајна новина у погледу рокова застарелости, тиче се изостављања дугогодишњег застарног рока, који је био предвиђен ранијим прописима. Редактори закона су стали на становиште да, за највећи број потраживања, уколико она не застаревају у редовном року од пет година, треба установити, или рок од три године, или рок од једне године. Тако, у року од три године застаревају потраживања, која се могу сврстати у следеће четири групе. То су најпре повремена потраживања која доспевају годишње или у краћим размацима времена. Затим то су међусобна потраживања друштвених правних лица из уговора о промету робе и услуга. У трећу скупину улазе потраживања закупнине, како за покретне тако и непокретне ствари. Најзад, у четвртој скупини налазе место потраживања накнаде штете, која је проузрокована деликтом.

20. На исти овај начин било је решено питање застаревања помених потраживања и према бив. Закону о застарелости потраживања, осим оних, која су сврстана у другу групу. Према том бившем закону, у року од три године застаревала су: „Међусобна потраживања привредних организација, занатлија и држалаца других радњи, из уговора о испоруци робе и из уговора о делу и услугама, закључених у оквиру њихове пословне делатности, као потраживања накнаде за издатке у вези с тим пословима. (чл. 17. ст. 1. Зак. о заст. потр.). Према закону о облигационим односима, тај ванредни трогодишњи рок резервисан је само за међусобна потраживања друштвених правних лица из уговора о промету робе и услуга као и потраживање накнаде за издатке учинене у вези са тим уговорима (чл. 374. ст. 1.). Како се види, редактори закона су сматрали да строгост тог кратког рока од три године, не треба да погоди занатлије као и држаоце других радњи што се чини оправданим. Међутим, то није једина разлика у погледу овог текста.

21. Друга, на коју бисмо посебно скренули пажњу тиче се изостављања ограничења, која је за ова потраживања постављао бив. закон о застарелости потраживања, тј. трогодишњи рок застарелости, према том бив. закону, важио је само за потраживања ових субјеката ако она потичу из послова „закључених у оквиру њихове пословне делатности“. Поводом ове резерве у судској пракси јавило се колебање поводом питања: како поступити кад потраживање неког од ових субјеката потиче из неког другог посла а не оног за који је регистрован? Преовладало је схватање да и у том случају треба применити тај краћи рок застарелости. При томе се одвајало питање евентуалне одговорности тог субјекта за привредни прекршај, ако га чини закључивањем послова ван своје редовне делатности за коју је регистрован. Противно решење би, како се оправдано истицало, погодновало управо онима који чине тај прекршај јер би, за њихова потраживања те врсте, био примењен општи рок застарелости а он је према том бившем закону, износио десет година. У закону је отклоњена та недоумица јер текст, којим је одређен овој краћи рок застарелости, не садржи поменуто ограничење.

Према томе, краћи трогодишњи рок застарелости се примењује на сва потраживања друштвених правних лица из уговора о промету робе и услуга као и потраживања накнаде за издатке учињене у вези са тим уговорима, без обзира да ли су они из оквира регистроване делатности одређеног субјекта или не.

22. Приметићемо узгред, да је изложено правило у складу и са решењем једног претходног питања, које је још раније било прихваћено у судској пракси наше земље тј. питања о томе, да ли је уопште један посао, који би закључио неки привредноправни субјект, ван оквира своје регистроване делатности, пуноважан или ништав? Пошто је у судској пракси и поводом тога питања, одвојено решавано о судбини посла од евентуалне одговорности за привредни прекршај а, сам тај посао проглашаван пуноважним, не види се да би у погледу рока застарелости оно требало да буде третирано на други начин. И то претходно питање, решено је у закону на исти начин (чл. 103. ст. 2.).

23. Унеколико другачије од општих правила уређена су у закону нека питања застаревања потраживања, која потичу из уговора о осигурању. То посебно важи за потраживања осигураника одн. корисника осигурања према осигурачу. Разлике се односе на одређивање тренутка од кога почиње да тече застарелост као и на дужину рокова застарелости у појединим случајевима. Сврха тих посебних правила је несумњиво ефикаснија заштита интереса осигураника одн. корисника осигурања. Међутим, посебна правила су такође нужна у неким случајевима и због специфичних одлика обавезе осигурача с обзиром да он обавља своју делатност заснивајући је на одређеним методама организовања заједнице ризика. Због тога осигурање не би ни могло да функционише уколико би осигурач за дуже време био у неизвесности у погледу својих обавеза из уговора. Иначе, законом је предвиђено да се, поменута различита правила примењују на потраживања из уговора о осигурању без обзира да ли је у питању добровољно или обавезно осигурање.

24. Поменимо најпре правило према коме потраживање осигураника (уговорача осигурања) одн. трећег лица, према осигурачу из уговора о осигурању живота, застаревају за пет година а из осталих уговора о осигурању за три године (чл. 380. ст. 1.). У оба случаја, рок застарелости почиње да тече првог дана после протеча календарске године у којој је потраживање настало. Међутим, уколико заинтересовано лице докаже да до истека календарске године у којој је настало његово потраживање према осигурачу, није сазнало да се догодио осигурани случај, застаревање почиње тећи од дана када је за то сазнало. У овој ситуацији то потраживање, у случају осигурања живота, застарева без обзира на моменат сазнања о наступању осигураног случаја, за десет година а у случају других осигурања, за пет година од истека календарске године у којој је настало његово потраживање (чл. 380. ст. 2.). Овако одређен, дужи рок застарелости потраживања из уговора о осигурању живота у обе поменуће ситуације, уведен је због тога што корисник осигурања често и не зна да му припадају нека права по ос-

нову уговора о осигурању или о томе сазнаје тек касније. Напротив, код осталих осигурања корисник, по правилу, сазнаје за штету већ у тренутку када она наступи. Међутим, у погледу потраживања осигурача према осигуранику, нема разлога за овакво разликовање према врсти осигурања. Отуда је законом за сва ова потраживања одређен рок застарелости од три године (чл. 380. ст. 3.).

25. На друкчији начин је уређено и питање одпочињања застаревања осигураниковог потраживања према осигурачу још у једној ситуацији. Наиме, када у случају осигурања од одговорности, оштећено лице захтева од осигураника (штетника) накнаду штете, или је добије од њега, застаревање осигураниковог потраживања према осигурачу по томе основу, почиње од дана када је оштећено лице тражило накнаду судским путем од осигураника одн. од дана када му је осигураник исплатио накнаду (чл. 380. ст. 4.).

26. Није без значаја ни решење закона у погледу застаревања потраживања трећег оштећеног лица према осигурачу у случајевима осигурања од одговорности (непосредни захтев) према коме ова потраживања застаревају у истом року у коме застарева и његово право на накнаду штете према осигуранику — штетнику одн. лицу одговорном за штету (чл. 380. ст. 5.). Овим правилком су отклоњене незгоде, које су последица различитих рокова у којима застаревају ова два захтева.

27. Најзад, законом је решено још једно спорно питање у вези са застарелешћу потраживања, која потичу из уговора о осигурању. Реч је о правилу према коме застаревање потраживања осигурача према трећем лицу, које је одговорно за наступање осигураног случаја, почиње тећи кад и застаревање потраживања осигураника према томе лицу — за накнаду штете — и навршава се у истом року (чл. 380. ст. 6.). Овакво решење је у складу са ставом, који је прихваћен у закону и према коме, исплатом накнаде из осигурања прелазе на осигурача, до висине исплаћене накнаде, сва осигураникова права према лицу које је одговорно за штету — персонална суброгација (чл. 939. ст. 1.).

28. Поменимо најзад и једну новину, коју доноси закон у вези са застојем застарелости. Пратећи тенденције, које долазе до изражаја у брачном и породичном законодавству социјалистичких република и аутономних покрајина у СФРЈ, које се крећу у правцу изједначавања брачне и ванбрачне заједнице у погледу правних дејстава које оне изазивају, законом је, осим постојања брака, као узрок застоја застарелости предвиђено и постојање ванбрачне заједнице између дужника и повериоца (чл. 381. ст. 4.). На тај начин је у потпуности изједначена брачна и ванбрачна заједница у погледу дејстава на плану застоја застарелости потраживања.

Владан Станковић

РЕЗЈУМЕ

„Одна значительная кодификация”

Принятие Закона об облигационных отношениях означало конец длительного более тридцатилетнего периода, в котором гражданско-правовые облигационные отношения в СФРЈ трактовались применением в большинстве случаев „старых правовых предписаний”, а облигационные отношения в области хозяйственного права правилами, содержащимися в Общих Законах о товарообороте с 1954 года. Ослоняясь на статью 281 пнк.1т4 Конституции СФРЈ с 1974 года, этот закон приводит в порядок основы облигационных отношений в области товарооборота и услуг. Регулировка же остальных облигационных отношений согласно тому же закону была предоставлена республиканским и областным законам. Одна из основных характеристик этого закона состоит в том, что он регулирует единственным способом все облигационные отношения из указанной области несмотря на то, кто субъекты этих отношений. Между тем, этим не недооценивается особое положение общественных правовых лиц и особые права и полномочья, а также и обязанности и ответственность, вменяемые им, как участникам товарооборота и услуг, принимая во внимание то, что они являются носителями в смысле пользования, управления и распоряжения общественными средствами. Законодатель также включил в закон и ряд особых правил, предназначенных для регулирования прежде всего договорных отношений в области хозяйственно-правового оборота, имея в виду его специфичность. Указав на основные начала Закона и материал, на основании которого законодатель принял отдельные решения, указав на законодательную технику, стиль и язык закона, автор во второй части статьи задержался на некоторых новинках, принятых Законом об облигационных отношениях в области застарения требований. Здесь автор подчеркивает в качестве главного новшества сокращение общего срока застарения на пять лет, также как и отменение двухлетнего срока застарения, который прежде предписания предусматривали для большего числа требований. Автор в конце указывает и на новинку, которую содержит Закон и в отношении застарения требований, проистекающих из страхового договора и всвязи с длиной срока застарения и всвязи с определением числа, с которого этот срок начинается.

A SUMMARY

„A Significant Codification”

The passing of the Obligation Relationship Law has marked the end of a period of more than thirty years during the time of which civil legal obligation relationships in the SFRJ were discussed by the application of the „old legal and regulations”, while the obligation relationships in the field of commercial law were discussed by the application of the rules and regulations contained in the General customs and practice for the turnover of goods dated 1954. Based on Article 281.14 of the Constitution of the SFRJ of 1974, this Law governs the basis of the obligation relationships (the general part of obligations) as well as the contractual and other obligation relationships in the field of turnover of goods and services. The regulations of other obligation relationships, according to the constitutional stipulation, has been left to the Laws of the socialist republics and autonomous provinces. One of the main characteristics of this Law is that it regulates all obligation relationships within the above mentioned fields in a unique way regardless of who the subjects of these relationships are. On the other hand, this does not mean that the Law has neglected the special position of the social (public) legal persons and the special rights and authority but also the obligations and liabilities that they have as participants in the turnover of goods and services with a view to the fact that they are title holders in respect of the utilisation, management and

disposition of the socially owned funds. At the same time, the legislator has also included a number of special regulations in the Law which are intended primarily to govern the contractual relationships in the field of commercial legal turnover with a view to their specific character. After pointing to the main principles of the Law, to the material which has aided the legislator in the formulation of certain stipulations, the legislative technique, style and language of the Law, in the second part of the article the author concentrates on certain new solutions contained in the Law concerning the statute of limitations of claims. The author states that the main new provision is the reduction of the general time limit set by the statute of limitations to five years as well as the exclusion of a two year time limit set by the statute of limitations which was applicable to a large number of claims under the old regulations. At the end, the author also points to the new provisions of this Law pertaining to the statute of limitations as regards the contract of insurance in respect of the length of the time limit set by the statute of limitations as well as the fixing of the exact date of commencing of that time limit.

R É S U M É

Une codification importante

L'adoption de la Loi relative aux rapports d'obligation marquait la fin de la période d'une durée de plus de trois décennies pendant laquelle les rapports d'obligation de droit civil dans la République Socialiste Fédérative de Yougoslavie ont été traités dans la plupart des cas par l'application des „règles juridiques anciennes” et les rapports d'obligation dans le domaine du droit économique par les règles contenues dans les Usances générales de l'échange des marchandises de 1954. En se basant sur l'article 281, premier alinéa, paragraphe 4, de la Constitution de la RSF de Yougoslavie, de 1974, cette loi règle les fondements des rapports d'obligation (partie générale des obligations) ainsi que les rapports contractuels et les autres rapports d'obligation dans le domaine de l'échange des marchandises et des services. La réglementation des autres rapports d'obligation est laissée, d'après la disposition constitutionnelle mentionnée, aux lois des républiques fédérées et des provinces autonomes. Une des qualités essentielles de cette loi consiste dans la réglementation uniforme de tous les rapports d'obligation dans les domaines mentionnés sans égards au fait quels sont les sujets de ces rapports. Cependant, de cette manière on n'a pas négligé la condition particulière des personnes morales sociales et les droits et les pouvoirs particuliers mais aussi les obligations et les responsabilités, qu'elles ont en tant que participants dans le domaine de l'échange des marchandises et des services vu qu'elles sont les titulaires en matière de l'utilisation, de la gestion et de la disposition des moyens sociaux. De même, le législateur a introduit dans la loi une série de règles spéciales, qui sont destinées au règlement, en premier lieu, des rapports contractuels dans le domaine de l'échange économique-juridique eu égard à leur spécificité. Après avoir attiré l'attention sur les principes fondamentaux de la Loi, sur le matériel qui a servi au législateur pour l'élaboration de certaines dispositions, sur la technique législative ainsi que sur le style et la langue de la loi, l'auteur a exposé dans la deuxième partie de l'article certaines innovations qui ont été formulées dans la Loi relative aux rapports d'obligation dans le domaine de la prescription des avoirs. Dans ce cadre l'auteur a souligné comme l'une des innovations principales la réduction du délai général de prescription à cinq ans, ainsi, que la suppression du délai de prescription de deux ans, qui était prévu par les prescriptions antérieures pour un grand nombre d'avoirs. L'auteur a signalé, à la fin de son article, les innovations qui se trouvent dans la Loi au sujet de la prescription des avoirs qui découlent des contrats d'assurance, à savoir: tant en relation avec la durée du délai de prescription, qu'en ce qui concerne la détermination du jour à partir duquel commence à courir le délai.